

HÜSEYİNŞÂHİLER

1494-1538 yılları arasında
Bengal'de hüküm süren
bir İslâm hânedanı.

Hânedanın kurucusu Seyyidü's-sâdât Ebû'l-Muzaffer Alâeddin Hüseyin Şah'tır. Babası Seyyid Eşref Hüseyinî ve Mekki nisbeleriyle anılır. Hüseyin Şah'ın Bengal'de yerleşmiş Hz. Hüseyin'in soyundan gelen bir aileye mensup olduğu ileri sürülmekte ve bundan dolayı kurduğu hânedana Seyyidîler de denilmektedir. Mahallî rivayetlere göre ise ailesinin aslı Kuzey Bengal'in Rangpûr bölgesindedir. Çândpûr eyaletinin küçük Râdh kasabasına yerleşen babasının Tirmiz'den geldiği de söylenir.

Hüseyin Şah ilk eğitimini Râdh kadısından aldı ve daha sonra onun kızıyla evlendi. Ardından Bengal'de hüküm süren Habeşiler'den Şemseddin Muzaffer Şah'ın hizmetine girerek üstün kabiliyet ve meziyetleri sayesinde vezirliğe kadar yükseldi. Ancak daha sonra ordunun başına geçerek hükümdarın baskıcı tutumunu karşısında ayaklanan halkın yanında yer aldı ve sarayı zaptedip öldürttüğü Şemseddin Muzaffer Şah'ın tahtına oturdu. Adına basılmış 900 (1494) tarihli bir altın sikkeye dayanarak tahtı bu tarihte veya biraz önce ele geçirdiği söylenebilir. Hüseyin Şah, ilk iş olarak sarayın zaptından sonra şehri yağmalamaya devam eden askarlere durmaları için bir ferman çıkardı ve emrine uymayan yaklaşık 12.000 kişiyi öldürttü. Arkasından daha önceki yönetimde saray muhafızlığı yapan kimseleri dağıttı ve onun yerine yeni güvenlik birimleri oluşturdu. Ayrıca iş başında bulunan Habeşiler'i ülkeden uzaklaştırdı ve Şemseddin Muzaffer Şah'ın kendisine muhalif olmalarından çekinerek görevden aldığı Hindû ve müslüman aristokratlara eski itibarlarını iade etti. Bu tedbirler sayesinde halkın teveccühünü kazanıp iktidarını kuvvetlendirdikten sonra yönetim merkezini Gavr'dan İkdâlâ'ya taşıdı ve "halifetullah" unvanını kullanmaya başladı.

1495 yılında Cavnûr Sultanı Hüseyin Şah Şarkî, Delhi Sultanı İskender-i Lûdî ile Bihâr'da yaptığı savaşı kaybederek Hüseyin Şah'a sığındı. Başlangıçta bundan haberi olmayan İskender-i Lûdî, daha sonra harekete geçerek Darveşpûr'dan Bengal sınırındaki Tuğlukpûr'a doğru ilerledi. Bunun üzerine Hüseyin Şah oğlu Dânyâl'i ona karşı gönderdi. İki ordu Patna'nın doğu-

sundaki Barh'ta kamp kurduysa da bir çatışmaya girmeden anlaşmaya vardı. Yapılan anlaşmaya göre Dânyâl, Lûdîler'in düşmanlarına sığınma hakkı tanımayacaklarına dair söz verdi (1498). Ancak İskender-i Lûdî'nin bölgeden ayrılmasından sonra Bengal Sultanlığı'nın Kuzey Bihâr'ın bütününü ve Güney Bihâr'ın bir kısmını ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Aynı yıl Hüseyin Şah, sınırlarını Karatoya'nın doğu kıyılarına kadar genişleten Kamtapûr Kralı Nilambara'ya karşı da İsmâil Gazi kumandasında bir ordu gönderdi. Uzun bir kuşatmadan sonra Kamtapûr'u ele geçiren İsmâil Gazi bölge topraklarını sultanlığın sınırlarına kattı ve Hüseyin Şah buranın valiliğine oğlu Dânyâl'i tayin etti. Daha sonra Tipperah bölgesine yapılan ilk üç seferde ordularının ağır yenilgi alması üzerine bizzat askerin başına geçerek şiddetli çarpışmaların ardından bazı yerleri ve Çitagong'u zaptetti ve buraya Fethâbâd adını verdi (1512). Hüseyin Şah'ın harekâtını ileriye doğru sürdürmesini fırsat bilen güneydeki Arakanlılar bir ara Çitagong'u ele geçirdilerse de 1517'de veliaht şehzade Nâsirüddin kumandasında bölgeye gönderilen kuvvetler şehri geri aldılar.

1519 yılında Hüseyin Şah'ın vefatı üzerine oğlu Nâsirüddin, Ebû'l-Muzaffer Nusret Şah unvanıyla tahta geçti. Nusret Şah da babası gibi devletin sınırlarını genişletmeye devam etti. 1521'de saraya Portekizli bir elçinin gelmesi Bengal'in Avrupa ile bilinen ilk diplomatik ilişkisidir. 1522'de Bihâr'da ortaya çıkan Luhânî Krallığı'nın Lûdîler karşısında durumunu korumak için Bengal Sultanlığı ile dostluk kurmak zorunda olması Nusret Şah'ın işine yaradı ve hâkimiyetini Tirhut'a ka-

dar genişleterek o bölgenin yönetimini kayınbiraderleri Alâeddin'e ve Mahtûm-i Âlem'e verdi.

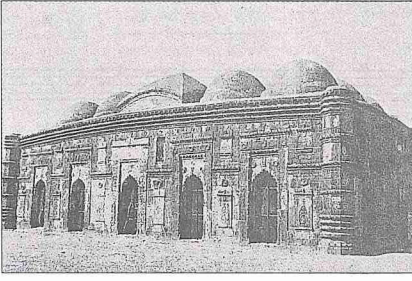
1526'da Bâbü'r'ün Luhânîler'i Cavnûr'dan çıkarıp Bengal üzerine sefer hazırlıklarına başlaması üzerine Nusret Şah Bâbürlü sarayına bir elçi gönderdi. Bu diplomatik girişimin sonucunda Bâbü'r Bengal seferini durdurdu. Ancak bir süre sonra Gogra'ya ulaşabilmek için Bengal topraklarından geçiş izni istedi ve Nusret Şah buna yanaşmadığı için ordusunun başında Sâran'a kadar ilerledi (1529); Nusret Şah kumandanlarının da etkisiyle istenen izni vermek zorunda kaldı. 1530'da Bâbü'r'ün yerine Hümâyûn geçince Nusret Şah onun muhtemel saldırılarını önlemek amacıyla Gucerât Sultanı Bahadır Şah'la bir ittifak kurma girişiminde bulundu; ancak kesin sonuç alamadan bir kölesi tarafından öldürüldü (1532).

Nusret Şah'tan sonra yerine oğlu Ebû'l-Muzaffer Alâeddin Firûz Şah geçtiyse de birkaç ay sonra amcası Abdülbedr tarafından öldürüldü (1533). Gıyâseddin Mahmud unvanıyla tahta çıkan hânedanın son hükümdarı Abdülbedr, Gucerât'ta çarpışan Bâbürlüler'e askerî bir darbe indirmede gibi politikada da başarılı olamadı. O sırada henüz Şîr Han adıyla anılan komşusu Sûrî Afganlar'ın reisi Şîr Şah Sûr ile bir ittifak kurabilecekken düşmanı Patna Luhânîleri'yle iş birliği yaparak onun karşısında yer aldı. Şîr Han, önce Gıyâseddin Mahmud'un Bihâr'ı ele geçirmek üzere yolladığı Kutub Han'ı mağlûp edip öldürttü; arkasından da eskiden beri arasının açık olduğu Kuzey Bihâr Valisi Mahtûm-i Âlem'i kendi yanına çekti. Gıyâseddin Mahmud 1534 yılında Sûrajgarh'ta meydana gelen savaşta Şîr Han karşısında ağır bir yenilgiye uğradı. Bu yenilginin en önemli siyasî neticesi, onun toprak ve itibar kaybetmesinden çok Şîr Han'ın hükümdarlık yolunda büyük bir mesafe kazanmasıdır.

Hümâyûn'un Gucerât ile meşgul olmasından faydalanan Şîr Han, Bengal Sultanlığı'na karşı daha kesin bir tavır ortaya koyarak 1536'da başşehirlerine doğru yürüdü. Bengalliler Portekizliler'in de yardımıyla Taliagarhi Geçidi'ni şiddetle savundular. Ancak Şîr Han, bir manevra yapıp oğlunu geçitte bırakarak yanındaki kuvvetle Gavr'a ulaştı ve çok zor durumda kalan Gıyâseddin Mahmud tazminat ödemek şartıyla ateşkes antlaşması imzaladı. Bir müddet sonra Şîr Han tazminatın ödenmemesini bahane ederek tekrar Gavr üzerine sefere çıktı. Ancak bu

Hüseyinşâhîler
hânedanının
kurucusu
Hüseyin
Şah adına
basılan para
(British
Museum,
nr. 1076)

Hüseyin Şah'ın Bengladeş Gavr'da yaptırdığı Chota Sonâ Mescidi (Küçük Altın Camii)

sırada Şîr Han'ın gittikçe güçlendiğini gören Hümayun onun başşehri Çunâr'ı kuşattı. Şîr Han'ın geri dönmesine rağmen kumandanları Gavr'ı düşürdüler (1538). Gıyâseddin Mahmud Kuzey Bihâr'a kaçarak canını kurtardıysa da bir süre sonra iki oğlunun Afganlar tarafından öldürüldüğü haberini alınca üzüntüsünden öldü.

Hüseyinşâhî hânedanının özellikle Hüseyin Şah ve Nusret Şah dönemleri Bengal Sultanlığı'nın altın çağı sayılır. Hüseyin Şah müslüman veya Hindû olsun bütün tebaasının güven ve sevgisini kazandı. Hatta aralarından bazılarını vezir ve debîr-i hâs gibi yüksek mevkilere getirdiği Hindûlar kendisini Krişna'nın "avatar"ı (insan şeklinde tecessüm etmiş hali) sayıp ona Nripati Tilak (kralların tacı) ve Jagat-Bhushan (âlemin süsü) lakaplarını taktılar. Aynı zamanda bir âlim olan Hüseyin Şah ilim adamlarını himaye etti ve Bengal dilinin gelişmesini sağladı. Nusret Şah da babası gibi ilim ve edebiyatın ilerlemesine yardımcı oldu; öncelikle ünlü *Mahabharata*'yı Sankritçe'den Bengâlce'ye tercüme ettirdi. Her iki hükümdarın himayesinde bugün Bengal edebiyatının klasikleri sayılan *Manasâ-Vijayana*, *Padma-Purâna* ve *Krîna-Manasâgalâ* gibi eserler yazıldı. Hükümdarlığının çok kısa sürmesine rağmen Firûz Şah'ın da Bengal edebiyatına yakın ilgi duyması adının unutulmamasını sağladı. O da şehzadelikte şair Sridhara'ya meşhur aşk hikâyesi *Vidya-Sundara*'yı yazdırmıştı. Bu dönemde İslâm minyatür sanatı da ge-

lişme göstermiş ve çoğu Farsça olan birçok kitap minyatürlerle bezenmiştir. Hüseyinşâhîler zamanında özellikle mimariye büyük önem verilmiş ve gerek hükümdarlar gerekse tayin ettikleri valiler Bengal'in başlıca şehirlerini cami, medrese, türbe, çeşme ve köprü gibi mimari eserlerle süslemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bedâûnî, *Muntakhabu-t-Tawârih* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, I, 415-417, 457; Gulâm Hüseyin Sâlim, *Riyazu-s-salatîn: a History of Bengal* (trc. Abdus Salam), Delhi 1975, s. 128-140; M. R. Tarafdar, *Husain Shahi Bengal: 1494-1538 A.D.*, Dacca 1965; a.mlf., "The Dates of Husain Shah's Expeditions Against Kamrupa and Orissa", *Journal of the Numismatic Society of India*, XIX/1 (1957), s. 54-58; N. B. Ray, "Bengal", *The Delhi Sultanate* (ed. R. C. Majumdar), Bombay 1967, s. 215-221; J. N. Sarkar, *The History of Bengal*, Dacca 1976, II, 142-163; a.mlf., *Hindu-Muslim Relation in Medieval Bengal*, Delhi 1985, s. 16-17, ayrıca bk. tür.yer.; S. M. Jaffar, *Some Cultural Aspects of Muslim Rule in India*, Delhi 1979, s. 99, 149; Syed Mahmudul Hasan, *Muslim Monuments of Bangladesh*, Dacca 1980, s. 11, 35, 121, 130, 138; K. Nurul Hasan, "Bengal", *CHIn.*, V, 1155-1160; D. Chandra Sen, *History of Bengali Language and Literature*, Delhi 1986, s. 202-206, 222, 279, 474; R. M. Eaton, *The Rise of Islam and the Bengal Frontier: 1204-1760*, London 1993, s. 63, 65-69; Simon Digby, "The Fate of Danyal, Prince of Bengal in the Light of an Unpublished Inscription", *BSOAS*, XXXVI (1973), s. 588-602; A. S. Bazmee Ansari, "Husayn Shâh", *EP* (İng.), III, 631-632.

RIZA KURTULUŞ

HÜSEYİNZÂDE ALİ

(bk. TURAN, Ali).

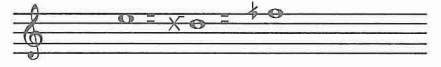
HÜSEYNÎ

(حسینی)

Türk müzikisinde bir perde ve makamın adı.

Hüseyinî Perdesi. Türk müzikisi ses sistemi içinde tiz sekizlinin dokuzuncu perdesi olan sesin adıdır. Herhangi bir değiştirme (ârıza) işareti taşımayan ana perdelerden olan bu ses ayrıca nevâ perdesine bir tanini diyezi veya acem perdesine bir bakiye bemolü getirilerek elde edilebilir. Bugün kullanılan Batı müzikisi nota sis-

teminde portenin dördüncü aralığına yazılır, adı "mi"dir.

Orta sekizlide hüseyinî-aşiran, en tiz sekizlide tiz hüseyinî adını alır. Bu perde gerek klasik ebced gerekse Abdülbâki Nâsır Dede'nin ebced nota sistemlerinde (ۛ), Kantemiroğlu notasında (ۛ), harfleriyle gösterilmiş, Hamparsum notasında ise (ۛ) şekli kullanılmıştır.

Hüseyinî Makamı. Dizisi, yerinde hüseyinî beşlisine hüseyinî perdesinde uşşak dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir:

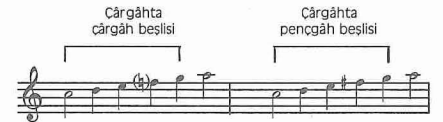

Hüseyinî makamının seyri sırasında ve özellikle inici nağmelerde iniş cazibesıyla bazan eviç perdesi yerine acem perdesinin kullanılması sonucu hüseyinîdeki uşşak dörtlüsünün yerini kürdî dörtlüsü alır. Bu durumda "acemli hüseyinî dizisi" adlı yeni bir dizi teşekkül eder. Bu dizi makamın ikinci dizisi olup hemen bütün hüseyinî eserlerde kullanılır:

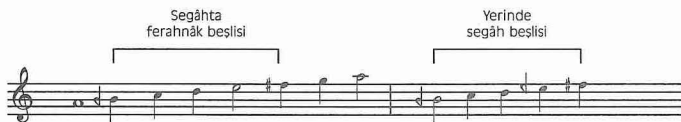

Nota yazımında donanımına si için koma bemolü (segâh), fa için bakiye diyezi (eviç) yazılır, gerekli diğer değişiklikler eser içerisinde gösterilir. Makamın yedeni rast, durağı düğâh, güçlüsü hüseyinî perdesidir.

Hüseyinî makamının en önemli ve karakteristik asma karar perdesi cârgâhtır. Acemli hüseyinî dizisi kullanılarak yukarıdan inildiğinde yapılan asma karar cârgâh çeşnili olup hüseyinî makamı için çok önemlidir. Ayrıca eviç perdesiyle inildiğinde yapılan pencgâhlı kalışın çok az kullanıldığını da belirtmek gerekir:

Makamın ikinci derecede önemli asma karar perdesi ise segâhtır. Bu perde üzerinde segâh veya ferahnâk çeşnili, eğer acemli hüseyinî dizisiyle inilip kalınırsa eksik segâh veya eksik ferahnâk çeşnili asma kararlar yapılır.

Hüseyinî makamında segâh ve ferahnâk çeşnili asma kararlar